

TEORETYCZNE PODSTAWY PROBACJI

Ryszard A. Stefański

Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek probacyjny

I. Wprowadzenie

W polskim prawie karnym zakaz prowadzenia pojazdów nie ma jednolitego charakteru prawnego, a przybiera formę:

- 1) środka karnego orzeczanego:
 - a) obok kary (art. 42 k.k.),
 - b) w razie odstąpienia od wymierzenia kary (art. 55, art. 60 § 7 i art. 61 § 2 k.k.),
 - c) samoistnie (art. 343 § 1 k.p.k.),
- 2) środka probacyjnego (art. 67 § 3 k.k.),
- 3) środka zabezpieczającego (art. 99 § 1 k.k.),
- 4) środka wychowawczego (art. 6 pkt 7 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹).

II. Charakter prawny zakazu prowadzenia pojazdów orzeczanego w wypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego

Zakaz prowadzenia pojazdów orzekany w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego ma swoisty charakter. Jego określenie jest trudne przede wszystkim ze względu na sposób jego uregulowania w kodeksie karnym. Art. 67 § 3 *in fine* k.k. stanowi, że umarzając warunkowo postę-

¹ Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109 ze zm.

powanie karne, sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów do 2 lat. Treść tego przepisu pozwala przyjąć, że zakaz – o czym będzie mowa dalej – jest zawsze fakultatywny, a jego górna granica wynosi 2 lata. Te różnice, jak też jego uregulowanie w odrębnej jednostce redakcyjnej, aczkolwiek w wąskim zakresie, nie pozwalają uznać go za środek karny. Za odrzuceniem takiej możliwości przemawia też fakt, że tytułem środka karnego może być orzeczony tylko w wypadku wydania wyroku skazującego, na co wskazuje użyty w art. 42 §1 k.k. zwrot „w razie skazania osoby”, a w wypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego nie następuje skazanie oskarżonego. Błędny jest więc pogląd uznający ten zakaz za środek karny².

Nie znajduje też uzasadnienia zaliczenie go do obowiązków probacyjnych. W doktrynie czyni się to przez wymienienie zakazu wśród obowiązków³ lub wprost wskazuje się że „Wśród obowiązków, które mogą być nałożone w ramach warunkowego umorzenia postępowania, szczególne znaczenie ma wprowadzana w art. 67 § 3 k.k. możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów”⁴ albo pisze się o zobowiązaniu sprawcy do powstrzymania się od prowadzenia pojazdów⁵.

Wprawdzie w art. 67 § 3 k.k. zakaz ten występuje obok zobowiązania sprawcy do naprawienia szkody w całości lub części oraz obowiązków informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby, przeproszenia pokrzywdzonego, wykonania ciężącego obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających oraz powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób, lecz nie wymieniono go w katalogu tych obowiązków, a uczyniono to odrębnie, wskazując, że może być ponadto orzeczony. Określono jego nazwę i odesłano do art. 39 pkt 3 k.k. Słusznie zauważa się w doktrynie, że odwołanie się do tego artykułu wskazuje, iż ustawodawca nie chciał traktować zakazu jako obowiązku pro-

² J. Wojciechowski, Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 1997, s. 147; J. Warylewski, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2004, s. 388; P. Hofmański, L. K. Paprzycki, (w:) M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, Kodeks karny. Komentarz, pod red. M. Filara, Warszawa 2008, s. 315.

³ Z. Sienkiewicz, (w:) M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna, Warszawa 2007, s. 321. Zob. też M. Kalitowski, (w:) T. Dukiet-Nagórska, S. Hoc, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa, pod red. T. Dukiet-Nagórskiej, Warszawa 2008, s. 215.

⁴ A. Marek, Prawo karne, Warszawa 2005, s. 298.

⁵ M. Kalitowski, (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Kodeks karny. Komentarz, t. I, Gdańsk 2005, s. 618.

bacyjny, bowiem gdyby miał taki zamiar, użyłby nazwy własnej⁶. Na odrębny charakter zakazu wskazuje też stylizacja art. 67 § 3 k.k., w którym zakaz nie wymieniono w katalogu obowiązków, a wskazano, że sąd może „ponadto orzec (...) zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2”. O jego odrębności świadczy też brak możliwości modyfikacji w okresie próby nałożonych obowiązków⁷. Art. 74 § 2 k.k., mający odpowiednie zastosowanie do obowiązków nakładanych w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego na mocy art. 67 § 4 k.k., dotyczy tylko obowiązków enumeratywnie wymienionych w tym przepisie.

W literaturze zakaz ten określany jest też jako inna dolegliwość, która może towarzyszyć warunkowemu umorzeniu postępowania karnego⁸. Jest to określenie ogólne, enigmatyczne i nie podkreślające jego istoty.

Wydaje się, że w takim wypadku zakaz ten jest po prostu środkiem probacyjnym⁹, z tym, że nazwa ta obejmuje środki orzekane wobec sprawcy w okresie próby przy warunkowym umorzeniu postępowaniu, warunkowym zawieszeniu wykonania kary i warunkowym przedterminowym zwolnieniu. W doktrynie pod pojęciem środki probacyjne (od łacińskiego słowa „probare”, oznaczającego, sprawdzać, testować, próbować), rozumie się wykształcone na przełomie XIX i XX wieku w systemie anglo-amerykańskim środki stosowane w warunkach kontrolowanej wolności. Zalicza się do nich warunkowe umorzenie postępowania, warunkowe zawieszenie wykonania kary oraz warunkowe przedterminowe zwolnienie¹⁰.

Z punktu widzenia normatywnego są to środki związane z poddaniem sprawcy próbie, bowiem tak brzmi rozdział VIII kodeksu karnego, w którym je uregulowano.

W okresie próby sprawca może być podany oddziaływaniu wychowawczemu przez zastosowanie dozoru kuratora, nałożeniu określonych obowiązków lub innych świadczeń. Skoro środki te są stosowane w okresie próby i mają z założenia wpływać pozytywnie na zachowanie sprawcy, uzasad-

⁶ K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, Wrocław 2005, s. 57.

⁷ B. Kunicka-Michalska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 1999, s. 1082; Z. Sienkiewicz, (w:) M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, Prawo karne materialne..., s. 322.

⁸ K. Łucarz, Zakaz..., s. 57; Z. Sienkiewicz zalicza zakaz do innych dolegliwości stosowanych w okresie próby, jak też wprost stwierdza, że jest obowiązkiem probacyjnym [Z. Sienkiewicz, (w:) M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, Prawo karne materialne..., s. 321]. Zob. też T. Bojarski, Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2002, s. 257.

⁹ M. Kalitowski, (w:) Dukiet-Nagórska, S. Hoc, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, Prawo karne..., s. 215.

¹⁰ A. Marek, Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń dla studentów administracji, Toruń 2009, s. 130.

nione jest nazwanie ich środkami probacyjnymi. Nadanie takiego charakteru zakazowi prowadzenia pojazdów orzeczanemu w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego wynika z tego, że eliminuje warunki, w jakich doszło do popełnienia przestępstwa. Jego zadaniem jest przede wszystkim oddziaływanie w kierunku wzmocnienia pozytywnych postaw sprawcy przestępstwa¹¹.

III. Przesłanki orzekania zakazu prowadzenia pojazdów tytułem środka probacyjnego

W art. 67 § 3 *in fine* k.k. nie określono przesłanek orzekania tego zakazu i w związku z tym rodzi się pytanie, czy jego stosowanie uzależnione jest od spełnienia warunków określonych w art. 42 § 1 k.k. *Prima vista* wydawać by się mogło, że skoro zakaz prowadzenia pojazdów jest środkiem probacyjnym, a te orzekane są wówczas, gdy zachodzi potrzeba odpowiedniego oddziaływania na sprawcę, warunki te nie mają znaczenia, gdyż dotyczą środka karnego. Z drugiej strony cel orzekania zakazu, którym jest odsunięcie sprawcy od prowadzenia pojazdu, przez co zwiększa się bezpieczeństwo ruchu w wyniku zmniejszenia niebezpieczeństwa, jakie stwarza dla niego udział sprawcy w charakterze kierującego pojazdem, przemawia za warunkowaniem jego orzeczenia od spełnienia przesłanek, wymaganych dla zakazu mającego charakter środka karnego. Nonsensem byłoby orzekanie tego środka wobec sprawcy przestępstwa, nie pozostającego w jakimkolwiek związku z bezpieczeństwem w komunikacji. Wyraźne odwołanie się w art. 67 § 3 *in fine* k.k. do art. 39 pkt 3 k.k. – jak słusznie podkreśla się w piśmiennictwie – wskazuje, że orzeczenie zakazu może mieć miejsce tylko wówczas, gdy spełnione są przesłanki z art. 42 § 1 k.k.¹². Nietrafny jest pogląd, że art. 67 § 3 k.k. stanowi samodzielną podstawę stosowania tego zakazu¹³. Przyjęcie takiej podstawy pozwalałoby orzec ten zakaz za inne przestępstwa, co byłoby niewątpliwie rozwiązaniem nieracjonalnym. Trudno podzielić też twierdzenie, że art. 42 § 2 k.k., jak i wszystkie inne przepisy określające podstawy stosowania kar lub środków karanych nie mają zastosowania w wypadku warunkowego umorzenia postępowania¹⁴. Nie ma potrzeby dla

¹¹ A. Zoll, (w:) K. Buchała, A. Zoll, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1, Kraków 1998, s. 496.

¹² G. Łabuda, (w:) J. Giezek, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2007, s. 502.

¹³ M. Gajewski, Glosa do postanowienia SN z dnia 29 stycznia 2002 r., s. 708, Mon. Praw. 2003, nr 15, s. 708.

¹⁴ A. Zoll, (w:) G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglowski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego, t. 1, Warszawa 2007, s. 844.

uzasadnienia tego poglądu odwoływania się – jak to czyni się w literaturze – do analogii do art. 42 § 1 k.k.¹⁵. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że „Materialnoprawne warunki orzeczenia tego zakazu precyzuje art. 42 § 1 k.k. Chodzi zatem o to, że sąd może orzec taki zakaz nie w każdej sprawie, w której warunkowo umarza postępowanie, lecz jedynie wtedy, gdy warunkowo umarza postępowanie wobec osoby uczestniczącej w ruchu drogowym, za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji”¹⁶.

Dla jego orzeczenia, także tytułem środka probacyjnego, konieczne jest, by sprawcą była osoba uczestnicząca w ruchu, a popełnione przestępstwo było skierowane przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji¹⁷.

Zakaz prowadzenia pojazdów – zgodnie z art. 42 § 1 k.k. – może być orzeczony *verba legis* wobec „osoby uczestniczącej w ruchu”. W doktrynie art. 42 § 1 k.k. w zakresie określenia podmiotu, wobec którego może być orzeczony zakaz, został odczytany także inaczej. Wskazuje się, że wprawdzie w pierwszej części tego przepisu mowa jest o „osobie uczestniczącej w ruchu”, co mogłoby sugerować, że zakaz prowadzenia pojazdów można orzec nie tylko wobec prowadzącego pojazd, lecz w dalszej jego części wymaga się, by „prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagrażało bezpieczeństwu w komunikacji”, co w sposób oczywisty odnosi się jedynie do prowadzącego pojazd. „Naruszenie reguł ostrożności przez pieszego uczestnika ruchu, który spowodował katastrofę, jej bezpośrednio niebezpieczeństwo lub wypadek komunikacyjny – podkreśla się – nie pozwala na żadne wnioski odnośnie jego kwalifikacji w zakresie ostrożnego prowadzenia pojazdów. *Ratio legis* orzekania zakazu prowadzenia pojazdów przemawia więc za ograniczeniem tego środka do prowadzących pojazdy sprawców przestępstw w komunikacji”¹⁸. Pogląd ten jest trudny do zaakceptowania, zwłaszcza w kontekście wykładni językowej, która ma pierwszeństwo przed innymi dyrektywami wykładni. Osobą uczestniczącą w ruchu jest ta, która w nim uczestniczy, tj. znajduje się w nim, bierze udział¹⁹. Z art. 42 § 1 *in fine* k.k. wcale nie wynika, że zagrożenie bezpieczeństwa w komunikacji, jakie może wywołać prowadzenie pojazdu przez osobę wymienioną na początku

¹⁵ B. Kunicka-Michalska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 11096; K. Łucarz, Zakaz..., s. 57–58.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2002 r., I KZP 33/01, OSNKW 2002, nr 3–4, poz. 15.

¹⁷ P. Hofmański, L. K. Paprzycki, Środki związane z poddaniem sprawcy próbie, (w:) Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, nr 26, Warszawa 1999, s. 67.

¹⁸ A. Marek, Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 1998, s. 229; tenże, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2006, s. 113; tenże, Odpowiedź na recenzję A. Herzoga mojej książki Prawo karne (wyd. 7, uaktualnione i zmienione), PnD 2007, nr 9, s. 67; R. Góral, Kodeks karny. Praktyczny komentarz z orzecnictwem, Warszawa 2005, Warszawa 2007, s. 90.

¹⁹ Mały słownik języka polskiego, pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, Warszawa 1968, s. 853.

tego przepisu, wskazuje na ograniczenie tego podmiotu także do osoby prowadzącej pojazd. W końcowej części tego przepisu sformułowano dyrektywę orzekania tego środka karnego, zaznaczając, iż jest to uzasadnione w szczególności wtedy, gdy „z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji”. Na istnienie tego rodzaju zagrożenia mają wskazywać okoliczności sprawy, a mogą one istnieć także wówczas, gdy przestępstwo zostało popełnione przez osobę nie prowadzącą w tym czasie pojazd. Z uzasadnienia projektu kodeksu karnego wynika, że w grę mogą wchodzić takie okoliczności, jak brak umiejętności prowadzenia pojazdu, rażące naruszenie reguł ostrożności, trwała choroba lub upadek sił związany z wiekiem²⁰; mogą one dotyczyć nie tylko kierujących pojazdami. Przeciwno temu pogładowi przemawia też wykładnia historyczna, która nie może być lekceważona. Ustawodawca, rezygnując z określenia „osoba prowadząca pojazd”, które zawierał art. 43 § 1 k.k. z 1969 r., uczynił to świadomie i nadanie w drodze wykładni nowemu określeniu „osoba uczestnicząca w ruchu” takiego samego znaczenia pozostawałoby w sprzeczności z zamiarem ustawodawcy²¹. Osobami uczestniczącymi w ruchu są: pieszy, kierujący oraz osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze (art. 2 pkt 17 p.r.d.), pieszym zaś jest osoba znajdująca się poza pojazdem na drodze i nie wykonująca robót lub czynności przewidzianych odrębnymi przepisami, osoba prowadząca, ciągnąca lub pchająca rower, motorower, motocykl, wózek dziecięcy, podręczny lub inwalidzki, osoba poruszająca się w wózku inwalidzkim, a także osoba w wieku do 10 lat kierująca rowerem pod opieką osoby dorosłej (art. 2 pkt 18 p.r.d.). Kierującym jest osoba, która kieruje pojazdem lub zespołem pojazdów, oraz osoba prowadząca kolumnę pieszych, jadąca wierzchem albo pędząca zwierzęta pojedynczo lub w stadzie (art. 2 pkt 20 p.r.d.). Odwołanie się do definicji tych pojęć zawartych w Prawie o ruchu drogowym może budzić wątpliwości co do zasadności

²⁰ Nowe kodeksy karne – z 1997r. z uzasadnieniami, Warszawa 1998, s. 144.

²¹ R. A. Stefański, Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 7–8, s. 113–117; J. Wojciechowski, Kodeks karny..., s. 102; K. Łucarz, Nowa regulacja podmiotu zakazu prowadzenia pojazdów, (w:) Nowa kodyfikacja prawa karnego, pod red. L. Boguni, t. VII, Wrocław 2001, s. 14–20; te j ż e, Jeszcze raz o podmiocie zakazu prowadzenia pojazdów, (w:) Nowa kodyfikacja prawa karnego, pod red. L. Boguni, t. VIII, Wrocław 2001, s. 103; T. Bojarski, (w:) T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, Kodeks karny, Warszawa 2006, s. 99; M. Szewczyk, (w:) G. Bogdan, Z. Cwiąkański, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Kodeks karny..., s. 697; M. Kulik, (w:) M. Budyń-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Warszawa 2007, s. 111; N. Kłaczyńska, (w:) J. Giezek, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2007, s. 338; A. Herzog, Recenzja książki Andrzeja Marka, Prawo karne (wyd. 7, uaktualnione i zmienione), Warszawa 2006, PnD 2007, nr 5, s. 65.

takiego zabiegu, a to z tego względu, że akt ten nie posługuje się pojęciem „osoba uczestnicząca w ruchu”, lecz używa terminu „uczestnik ruchu”. Użycie innego pojęcia w kodeksie karnym spowodowane zostało względami techniki legislacyjnej, które nakazywały podkreślić, że chodzi o osobę skazaną, uczestniczącą w ruchu, a ponadto chodziło o podkreślenie, że podmiotem zakazu prowadzenia pojazdów musi być osoba będąca faktycznie w ruchu, czyli uczestnicząca „wewnątrz”, a nie na „zewnątrz” ruchu²². Za osobę uczestniczącą w ruchu trzeba uznać nie tylko kierującego pojazdem, ale każdą osobę będącą w ruchu. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że „Aktualny stan prawny nie wymaga, aby sprawcą, wobec którego ma być orzeczony środek karny zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów mechanicznych określonego rodzaju (art. 42 § 2 k.k.), była osoba prowadząca pojazd mechaniczny. Wymaga natomiast, by sprawcą była „osoba uczestnicząca w ruchu”. Zgodnie z przepisami prawa o ruchu drogowym są to: pieszy, kierujący oraz osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze”²³.

Zakaz prowadzenia pojazdów może być orzeczony tylko wobec takiego uczestnika ruchu, który dopuścił się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Określenie przestępstw w art. 42 § 1 k.k. nastąpiło przez wskazanie zbiorczego przedmiotu ochrony, jakim jest bezpieczeństwo w komunikacji, w które ma godzić przestępstwo. Trafnie wskazuje się *mutatis mutandis* w doktrynie, że art. 42 § 1 k.k. wskazuje nie na określone typy przestępstw, lecz na konkretne czyny, które ze względu na skutki oraz okoliczności ich popełnienia są przestępstwami w ruchu²⁴. Elementem statuującym dane przestępstwo jako przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w ruchu jest naruszenie zasad bezpieczeństwa ruchu. Przesłanką pozwalającą na takie ustalenie jest analiza strony przedmiotowej przestępstwa. Wy-

²² Z. Sienkiewicz, Niektóre zagadnienia nowej regulacji zakazu prowadzenia pojazdów, (w:) Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. II, pod red. L. Boguni, Wrocław 1998, s. 52; te same, (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Kodeks karny..., s. 472; te same, (w:) M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, P. Hofmański, M. Kalitowski, A. Kamieński, L. K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, Kodeks karny..., s. 154.

²³ Wyrok SN z dnia 16 stycznia 2007r., V KK 415/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 5, poz. 4; wyrok SN z dnia 21 listopada 2001 r., III KKN 280/02, niepubl.; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2004 r., IV KK 277/04, Prok. i Pr. 2005, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 1; wyrok SN z dnia 8 lutego 2007 r., III KK 478/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 4; M. Lecka, Obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych wobec nietrzeźwych pieszych sprawców wypadków. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2004 r., sygn. IV KK 277/04, PnD 2006, nr 10, s. 5–12.

²⁴ K. Buchała, Glosa do uchwały SN z dnia 24 sierpnia 1972 r., VI KZP 19/72, NP 1973, nr 4, s. 616.

dawać by się mogło, że skoro ustawodawca odwołał się do tak samo brzmiącego tytułu rozdziału XXI k.k., to w grę wchodzi tylko przestępstwa w nim zgrupowane. Treść art. 42 § 1 k.k. zawiera ogólną klauzulę dopuszczającą możliwość zaliczenia do przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji zarówno przestępstw wymienionych w rozdziale XXI k.k., jak i inne przestępstwa, które godzą w bezpieczeństwo w komunikacji²⁵.

Przestępstwami takimi, co do których możliwe jest warunkowe umorzenie postępowania karnego – ze względu na wymagane zagrożenie karne nieprzekraczające 3 lat pozbawienia wolności (art. 66 § 2 k.k.) – są przestępstwo średniego wypadku w komunikacji (art. 177 § 1 k.k.) oraz prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 i 2 k.k.). Ponadto czyni możliwym – jak słusznie podkreśla się w doktrynie – stosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania wobec dotychczas niekaranych sprawców tych przestępstw²⁶. Formalnie nie ma przeszkód warunkowego umorzenia postępowania karnego wobec sprawcy występku z art. 177 § 1 k.k., którego dopuścił się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego albo zbiegł z miejsca zdarzenia (art. 178 § 1 k.k.), gdyż okoliczności te nie powodują zmiany ustawowego zagrożenia, a skutkują nadzwyczajne zaostrenie kary, co z reguły jednak przemawia przeciwko warunkowemu umorzeniu postępowania karnego. Z zasady czyny takie zawierają znaczny ładunek społecznej szkodliwości, a więc nie jest spełniona przesłanka, jaką jest wymóg, by stopień społecznej szkodliwości czynu nie był znaczny. Nie sposób więc podzielić poglądu Sądu Najwyższego, że „Znaczenie tego zakazu polega na tym, iż czyni on możliwym stosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania wobec dotychczas niekaranych sprawców nieumyślnego spowodowania wypadku komunikacyjnego, który nie pociągnął za sobą poważnych następstw (art. 177 § 1 k.k.) ani też nie zachodzą przesłanki surowszej karalności określone w art. 178 § 1 k.k.”²⁷.

²⁵ Wyrok SN z dnia 6 kwietnia 1970 r., Rw 267/70, OSNKW 1970, nr 7–8, poz. 79; uchwała SN z dnia 6 sierpnia 1970 r., VI KZP 9/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 139; uchwała SN z dnia 24 sierpnia 1972 r., VI KZP 19/72, OSNKW 1972, nr 11, poz. 167; uchwała pełnego składu Izby karnej SN z dnia 28 lutego 1975 r., VI KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33.

²⁶ A. Marek, *Prawo karne...*, s. 298; tenże, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 177–178; tenże, (w:) A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 2008, s. 132.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2002 r., I KZP 33/2001, OSNKW 2002, nr 3–4, poz. 15. Tak też A. Marek, *Prawo karne...*, s. 298.

IV. Zakres przedmiotowy zakazu

W art. 67 § 3 *in fine* k.k. nie określono zakresu przedmiotowego zakazu, a posłużono się określeniem nazwowym „zakaz prowadzenia pojazdów” i odwołano się do art. 39 pkt 3 k.k., w którym zawarta jest ta nazwa. Określając zakres przedmiotowy zakazu orzeczanego tytułem środka probacyjnego należy odwołać się do art. 42 § 1 k.k., który – jak już wspomniano – ma zastosowanie w takim zakresie, w jakim nie zawiera odrębnych uregulowań art. 67 § 3 k.k. W art. 42 § 1 k.k. mowa jest o zakazie prowadzenia pojazdów określonego rodzaju. Sformułowanie to wywołuje wątpliwości interpretacyjne. W pierwszej kolejności rodzi się pytanie, czy możliwe jest orzeczenie zakazu prowadzenia nie jednego, a kilku rodzajów pojazdów. W doktrynie prezentowany jest pogląd, że można orzec jedynie zakaz prowadzenia pojazdów jednego rodzaju, za czym ma przemawiać użycie słowa „rodzaj” w liczbie pojedynczej²⁸. Z twierdzeniem tym nie można się zgodzić. Z faktu posłużenia się syngularystycznym wyrazem nie można wyciągać wniosku, że chodzi wyłącznie o pojedyncze określenie. Ustawodawca nierzadko używa liczby pojedynczej, mimo że w grę może wchodzić wielokrotność, albo posługuje się liczbą mnogą, chociaż realizacja takiego określenia może nastąpić przez spełnienie pojedynczego faktu. Egzemplifikacją pierwszego rozwiązania może być art. 252 § 1 k.k. dotyczący brania lub przetrzymywania zakładnika, mimo że przestępstwem jest także uczynienie tego w stosunku do kilku osób, a drugiego – art. 44 § 1 k.k., w którym jest mowa o przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, czyli więcej niż jednego, mimo że jest oczywista możliwość orzeczenia przepadku jednego przedmiotu. Słusznie Sąd Najwyższy wskazał, że „Samo użycie w treści normy prawnej liczby mnogiej dla określenia przedmiotu bezpośredniej ochrony, przedmiotu czynności sprawczej lub środka służącego do popełnienia przestępstwa nie oznacza, że ustawodawca używa jej w znaczeniu zwrotu: „co najmniej dwa”²⁹.

Ratio legis art. 42 § 1 k.k. polega na eliminowaniu z ruchu tych osób, które prowadząc określone pojazdy, mogą stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa tego ruchu. O zakresie pojazdów ma decydować sąd, opierając się na okolicznościach popełnionego przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji; one wskazują, czy niebezpieczeństwo takie występuje tylko

²⁸ J. Wojciechowski, Kodeks karny..., s. 101–102; A. Marek, Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna, Warszawa 1999, s. 127; A. Marek poglądu tego nie powtórzył, co chyba można odczytać jako odstępianie od niego – Kodeks karny..., s. 114.

²⁹ Uchwała SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1–2, poz. 4 z glosami: częściowo krytycznymi O. Sitarz, PiP 2003, nr 10, s. 127 i nast.; M. Klubińskiej, Prok. i Pr. 2003, nr 12, s. 107 i nast., zaś aprobującą P. Pałki, M. Przetaka, PS 2003, nr 11–12, s. 181 i nast.

w razie prowadzenia jednego rodzaju pojazdów, np. motocykli, czy kilku rodzajów, np. samochodów osobowych i motocykli, czy wreszcie wszelkich pojazdów. Słusznie podkreśla się w doktrynie, że ograniczenie prowadzenia pojazdów do określonego rodzaju może być dokonane przez wymienienie rodzaju czy rodzajów pojazdów objętych zakazem³⁰ oraz wskazuje, że zakaz ten może dotyczyć jednego rodzaju pojazdów albo też objąć ich szerszy zakres³¹.

Wskazanie przez ustawodawcę w art. 42 § 1 k.k. *verba legis*, że „sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju” nie można odczytywać jako ograniczenia zakresu przedmiotowego zakazu, a jedynie jako dyrektywę skierowaną do sądu, by ten każdorazowo określał, jakich pojazdów ma dotyczyć zakaz. Nie można zatem zgodzić się z twierdzeniem, że przepis art. 42 § 1 k.k. nie zezwala na orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów³². Z faktu, że ustawodawca w art. 42 § 2 k.k. wyraźnie wymienił wszelkie pojazdy mechaniczne, nie można – jak to czyni się w literaturze – wyciągać wniosku o wyłączeniu możliwości orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów na podstawie § 1 tego przepisu³³. Ustawodawca w art. 42 § 2 k.k., wskazując taką możliwość, chciał zwrócić uwagę na konieczność sięgania po zintegrowany zakaz. Trafnie zauważa się w doktrynie, że zakaz ten może dotyczyć wszelkich pojazdów, co musi jednak wynikać z orzeczenia sądu³⁴. Nie znajduje uzasadnienia normatywnego twierdzenie, że wszelkich pojazdów mechanicznych nie można traktować jako pojazdów określonego rodzaju³⁵.

Nie ma ustawowych przeszkód, by sąd orzekł np. zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, obejmując w ten sposób zakazem uprawnienia do

³⁰ J. Wojciechowska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 890.

³¹ L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2008, s. 173.

³² J. Wojciechowski, Kodeks karny..., s. 101; R. Góral, Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Warszawa 1998, s. 74; M. Surkont, Prawo karne. Podręcznik dla studentów administracji, Sopot 1998, s. 110; Wojciechowska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 890.

³³ J. Wojciechowski, Kodeks karny..., s. 102; J. Wojciechowska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 890.

³⁴ K. Buchała, (w:) K. Buchała, A. Zoll, Kodeks karny..., s. 346; A. Dziergawka, Zakaz prowadzenia pojazdów a cofnięcie uprawnień od kierowania nimi, PnD 2008, nr 4, s. 10; L. Ziomek, Kryteria wyboru rodzajów pojazdów objętych środkiem karnym zakazu prowadzenia pojazdów – art. 42 Kodeksu karnego, (w:) Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne, pod red. L. Gardockiego, J. Godynia, M. Hudzika, L. K. Paprzyckiego, Konferencja Sędziów Izby Kranej, Izby Wojskowej oraz Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego, Rajgród–Wilno 2008, s. 264.

³⁵ J. Wojciechowski, Kodeks karny..., s. 102.

prowadzenia wszystkich pojazdów mechanicznych ze wszystkich stref ruchu³⁶.

Ukształtowanie zakresu przedmiotowego zakazu może nastąpić przez daleko idącą dyferencjację, opierającą się na węższym lub szerszym kryterium wyróżnienia określonych rodzajów pojazdów. Zakres przedmiotowy zakazu zależy od niebezpieczeństwa, jakie może stwarzać udział sprawcy w ruchu w charakterze prowadzącego pojazd. Zakres ten powinien być proporcjonalny do tego niebezpieczeństwa; im wyższy jego stopień, tym szerszy zakres.

Niewątpliwie zakaz powinien dotyczyć tego pojazdu, który sprawca prowadził, popełniając przestępstwo³⁷. Pozbawione racjonalności byłoby wyłączenie z zakresu zakazu pojazdu, który sprawca prowadził, popełniając przestępstwo. Nic dziwnego, że w tym zakresie Sąd Najwyższy prezentuje jednolitą linię³⁸, która jest akceptowana w doktrynie³⁹. Organ ten słusznie podniósł, że „*Ratio legis* zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych sta-

³⁶ R. A. Stefański, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 11–12, s. 141–146.

³⁷ Wyrok SN z dnia 10 czerwca 1991 r., II KRN 57/91, z glosą R. A. Stefańskiego, PS 1994, nr 3, s. 83–91; J. Błaszczak, Orzekanie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (art. 42 k.k.). Uwagi krytyczne, PnD 2002, nr 1, s. 6.

³⁸ Wyrok SN z dnia 28 marca 2007 r., II KK 362/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 9, poz. 3; wyrok SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 146/06, OSP 2007, nr 1, poz. 18 z aprobowaną glosą R. A. Stefańskiego, OSP 2007, nr 1, s. 110–113; wyrok SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 146/06, KZS 2007, nr 1, poz. 20; wyrok SN z dnia 10 stycznia 2007 r., III KK 434/06, Biul. PK 2007, nr 2, poz. 1.2.5; wyrok SN z dnia 10 stycznia 2007 r., III KK 437/06, OSNKW 2007, nr 3, poz. 29; wyrok SN z dnia 24 stycznia 2007 r., III KK 438/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 3; wyrok SN z dnia 1 lutego 2007 r., III KK 445/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 5; wyrok SN z dnia 2 lutego 2007 r., V KK 423/06, Biul. PK 2007, nr 3, poz. 1.2.2; Biul. PK 2007, nr 7, poz. 1.2.4; wyrok SN z dnia 6 lutego 2007 r., III KK 446/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 4; wyrok SN z dnia 8 lutego 2007 r., III KK 478/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 4; wyrok SN z dnia 14 marca 2007 r., III KK 494/06, Biul. PK 2007, nr 9, poz. 1.2.7; wyrok SN z dnia 22 marca 2007 r., II KK 407/06, KZS 2007, nr 9, poz. 8; wyrok SN z dnia 22 marca 2007 r., II KK 421/06, Biul. PK 2007, nr 9, poz. 1.2.8; wyrok SN z dnia 27 lutego 2007 r., II KK 382/06, Biul. PK 2007, nr 9, poz. 1.2.2; wyrok SN z dnia 14 marca 2007 r., III KK 494/06, LEX nr 249191; wyrok SN z dnia 28 marca 2007 r., II KK 362/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 9, poz. 3; wyrok SN z dnia 18 kwietnia 2007 r., V KK 56/07, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 12, poz. 1; wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 492/06, Biul. PK 2007, nr 11, poz. 1.2.7; wyrok SN z dnia 20 czerwca 2007 r., III KK 145/07, KZS 2007, nr 121, poz. 13; wyrok SN z dnia 31 sierpnia 2007 r., V KK 253/07, Prok. i Pr. 2008, dodatek „Orzecznictwo”, nr 2, poz. 9 z aprobowaną glosą E. Patryy-Ważny, PnD 2009, nr 3, s. 5–8.

³⁹ A. Marek, Kodeks karny..., s. 114–115; M. Leciak, Zakaz prowadzenia pojazdów na wokandzie Sądu Najwyższego, PnD 2007, nr 5, s. 26–32; R. A. Stefański, Glosa do wyroku SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 146/06, OSP 2007, nr 1, s. 110–113; tenże, Ustawa – Prawo o ruchu drogowym. Komentarz, Warszawa 2008, s. 942–943; E. Patrya-Ważny, Glosa do wyroku SN z dnia 31 sierpnia 2007 r., V KK 253/07, PnD 2009, nr 3, s. 5–8.

nowi wykluczenie z ruchu drogowego takich kierowców, którzy wykazali, że zagrażają bezpieczeństwu w komunikacji, a skoro tak, to nie można abstrahować od związku między rodzajem pojazdu, który sprawca prowadził, a zakresem orzeczonego przez sąd zakazu. Oznacza to, że z zakresu zakazu prowadzenia pojazdów nie mogą być wyłączone uprawnienia do prowadzenia pojazdu takiego rodzaju, który sprawca prowadził, dopuszczając się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji⁴⁰. Wyłączenie z zakresu zakazu pojazdu, który sprawca prowadził, jest nielogiczne; w pierwszej kolejności – mając na uwadze cel stosowania tego środka – należy bowiem odsunąć go od udziału w ruchu w charakterze kierującego takim właśnie pojazdem, skoro nim spowodował zagrożenie bezpieczeństwa ruchu. Nietrafny jest zarzut, że taka wykładnia art. 42 § 1 k.k. jest niedopuszczalną wykładnią na niekorzyść sprawcy oraz ograniczającą swobodę w ramach sędziowskiego wymiaru kary⁴¹.

Sposób określenia zakresu przedmiotowego zakazu może być określony przez wymienienie pojazdów, których dotyczy, jak też przez wyłączenie niektórych z nich. Trafnie Sąd Najwyższy wskazał, że ograniczenie zakazu prowadzenia pojazdów do „zakazu dotyczącego jedynie pojazdów określonego rodzaju”, może być dokonane od strony „pozytywnej”, tj. przez wymienienie rodzaju czy rodzajów pojazdów objętych orzeczoną karą (obecnie środkiem karnym – uwaga autora) zakazu, ale i od strony „negatywnej”, tj. przez wyłączenie spod orzeczonej kary (obecnie środka karnego – uwaga autora) zakazu pojazdów danego rodzaju⁴². Z faktu, iż organ orzekający jest obowiązany określić rodzaj pojazdów, których dotyczy zakaz, wcale nie wynika – wbrew twierdzeniu w doktrynie – że nie może to nastąpić od strony negatywnej, a musi to być określenie pozytywne⁴³. Nie można też zgodzić się z twierdzeniem, że taki sposób określenia zakresu przedmiotowego zakazu narusza zasadę określoności środków karnych⁴⁴. Wykładnia językowa nie jest absolutną, a niekiedy jej wyniki wymagają skorygowania, jeżeli są sprzeczne z celem normy prawnej i zasadą racjonalności jej stosowania⁴⁵.

Wątpliwość związana z zakresem przedmiotowym zakazu prowadzenia pojazdów dotyczy także tego, czy zakaz może dotyczyć pojazdów, do prowadzenia których nie jest potrzebne posiadanie uprawnień stwierdzanych

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 4 grudnia 2006 r., V KK 360/06, OSNKW 2007, nr 1, poz. 7 z krytyczną glosą A. B a j o ņ c z y k a, PnD 2007, nr 5, s. 19–25.

⁴¹ W. Z o n t e k, Orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych określonego rodzaju – uwagi na marginesie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2007 r., III KK 437/06, Studia i Analizy SN 2008, t. II, s. 163–178.

⁴² Wyrok SN z dnia 16 czerwca 1994 r., II KRN 101/94, OSNKW 1994, nr 7–8, poz. 45 z glosą R. A. S t e f a ņ s k i e g o, WPP 1995, nr 1, s. 88–92.

⁴³ A. M a r e k, Kodeks karny..., s. 115.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ M. Z i e l i ņ s k i, Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki, Warszawa 2002, s. 323.

przez upoważniony organ. Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że „Dopuszczalne jest orzeczenie na podstawie art. 42 § 1 k.k. zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju, kierowanie którymi nie wymaga posiadania uprawnień stwierdzonych dokumentem wydanym przez upoważniony organ”⁴⁶. Jest to pogląd błędny. Istotą zakazu jest niedopuszczenie do prowadzenia pojazdu przez osobę, która występując w ruchu w tym charakterze, stwarza dla niego zagrożenie. Chodzi zatem o pojazdy, do których prowadzenia potrzebna jest odpowiednia wiedza teoretyczna i umiejętności praktyczne. Te zaś mogą być stwierdzone przez odpowiedni organ. Brak wymogu posiadania takich uprawnień *eo ipso* zawiera uznanie, że ich prowadzenie nie stanowi poważniejszego niebezpieczeństwa dla ruchu. Ponadto za ograniczeniem zakazu tylko do pojazdów, do których prowadzenia niezbędne jest posiadanie uprawnień, przemawiają też względy pragmatyczne; kontrola przestrzegania zakazu może być skuteczna tylko w sytuacji, gdy prowadzący pojazd jest obowiązany posiadać dokument stwierdzający uprawnienia do jego prowadzenia⁴⁷. Nie podważa tego stwierdzenia fakt, że informacja o orzeczeniu tego środka jest odnotowywana w Krajowym Rejestrze Karnym⁴⁸. Wprawdzie możliwe jest uzyskanie informacji o orzeczeniu tego środka, lecz nie w czasie kontroli, a chodzi o to, by już wówczas można było ustalić tę okoliczność. Nie bez znaczenia są też argumenty natury normatywnej. Zgodnie z art. 43 § 3 k.k., orzekając zakaz prowadzenia pojazdów, nakłada się obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; chodzić zatem może o zakaz dotyczący pojazdów, do których prowadzenia konieczne jest posiadanie takich uprawnień. W tym kontekście trzeba zwrócić uwagę, że nie jest możliwe orzeczenie zakazu prowadzenia motoroweru, roweru i pojazdu zaprzęgowego wobec osoby, która ukończyła 18 lat, gdyż do kierowania tymi pojazdami przez te osoby nie jest wymagane posiadanie karty motorowerowej, rowerowej lub prawa jazdy (*arg. ex art. 96 p.r.d.*)⁴⁹. Można jednak orzec taki zakaz w stosunku do osoby, która nie ukończyła 10 lat, co w istocie prowadzi *ad absurdum*. Jest to wynikiem nie-

⁴⁶ Uchwała SN z dnia 26 września 2002 r., I KZP 20/02, OSNKW 2002, nr 11–12, poz. 89 z krytyczną glosą Z. Sienkiewicz, PS 2003, nr 10, s. 143–151 i aprobusującą glosą W. Marcinkowskiego, Prokurator 2003, nr 1, s. 93–97 oraz z krytycznymi uwagami R. A. Stefańskiego, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2002 r., WPP 2003, nr 1, s. 66–69. Tak samo w uchwale z dnia 22 listopada 2002 r., I KZP 34/02, Biul. SN 2002, nr 11 i w uchwale z dnia 22 listopada 2002 r., I KZP 35/02, Biul. SN 2002, nr 11.

⁴⁷ A. Herzog, Zakaz prowadzenia rowerów, motorowerów i pojazdów zaprzęgowych, Prok. i Pr. 2002, nr 5, s. 129; J. Błaszczak, Orzekanie środka karnego..., s. 6; K. Łucarz, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, WPP 2006, nr 2, s. 26–29.

⁴⁸ A. Dziegawka, Zakaz prowadzenia pojazdów..., s. 14.

⁴⁹ R. A. Stefański, Zakres przedmiotowy..., s. 145–146; J. Lewiński, Odpowiedzialność i orzekanie po 30 czerwca 1999 r., Rzeczypospolita 1999, nr 141, s. C 3.

właściwego uregulowania w Prawie o ruchu drogowym, a nie w kodeksie karnym.

V. Tryb orzekania

Z treści art. 67 § 3 *in fine* k.k. *explicite* wynika, że orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów jest fakultatywne⁵⁰. Nie ma znaczenia, czy jego orzeczenie tytułem środka karnego jest fakultatywne (art. 42 § 1 k.k.), czy obligatoryjne (art. 42 § 2 k.k.), skoro nie jest w omawianej sytuacji środkiem karnym. Trafnie Sąd Najwyższy wyjaśnił, że „Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w sytuacji, w której postępowanie karne zostaje warunkowo umorzone, pozostaje fakultatywny. Przepis art. 67 § 3 *in fine* k.k. jest bowiem w zakresie orzekania tego środka karnego przepisem szczególnym w stosunku do art. 42 § 2 k.k. i wyłącza stosowanie tego ostatniego w zakresie przez siebie objętym, a więc przy warunkowym umorzeniu postępowania”⁵¹. Art. 67 § 3 *in fine* k.k. jedynie upoważnia sąd do orzeczenia takiego zakazu, a obowiązek jego orzeczenia wynikałby ze stosowania w takim wypadku art. 42 § 2 k.k. w drodze niedopuszczalnej analogii na niekorzyść sprawcy⁵². Nie mają zastosowania – wobec odrębnego uregulowania tej kwestii w art. 67 § 3 k.k. – przepisy art. 42 k.k. dotyczące trybu orzekania tego zakazu. Orzeczenie tego środka w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego jest zawsze fakultatywne, niezależnie od tego, w jakim trybie byłby orzekany, gdyby nastąpiło skazanie sprawcy. W przepisie tym tryb orzekania określony został słowem „może”, które oznacza „być w stanie coś zrobić, dysponować wolą, siłami fizycznymi, psychicznymi, by coś zrobić (...), mieć pełne, niczym nieograniczone prawo do czegoś”⁵³. Jego orzeczenie jest pozostawione uznaniu sądu, niemniej staje się koniecznością, gdy okoliczności sprawy wskazują na celowość jego zastosowania. Wprawdzie tylko w art. 42 § 1 k.k. wyraźnie jest mowa o skazaniu osoby, a w § 2 tego przepisu ustawodawca posłużył się określeniem „sprawca”, lecz z kontekstu całego przepisu wynika, że chodzi tu również o skazanie. Mając

⁵⁰ B. Myrna, Instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego w świetle nowego kodeksu – studium porównawcze z regulacją karna z 1969 roku, (w:) Nowa kodyfikacja karna, pod red. L. Boguni, Wrocław 1997, s. 231.

⁵¹ Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2002 r., I KZP 33/2001, OSNKW 2002, nr 3–4, poz. 15 z aprobowaną glosą M. Gajewskiego, Mon. Praw. 2003, nr 15, s. 708–710 i aprobowanymi uwagami R. A. Stefańskiego, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2002 r., WPP 2003, nr 1, s. 70–72.

⁵² B. Kunicka-Michalska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 1096.

⁵³ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 22, Poznań 1999, s. 70.

na uwadze, że warunkowe umorzenie postępowania pozostawiono uznaniu sądu, jak też od tego organu zależy stosowanie zakazu prowadzenia pojazdów nie wydaje się słuszny wniosek, że byłoby uzasadnione obligatoryjne orzekanie tego środka w wypadkach określonych w art. 42 § 2 k.k.⁵⁴.

VI. Okres zakazu

Maksymalny okres, na jaki zakaz ten może być orzeczony, wynosi 2 lata. Taka jego górna granica jest *expressis verbis* określona w art. 67 § 3 *in fine* k.k. W tym zakresie przepis ten jest *lex specialis* do art. 43 § 1 pkt 1 k.p.k. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że „Warunkowe umorzenie postępowania karnego następuje na okres próby i może zostać połączone z obowiązkami nałożonymi na sprawcę, świadczeniem pieniężnym oraz środkiem karnym zakazu prowadzenia pojazdów przewidzianym w art. 39 pkt 3 k.k. Zauważyć trzeba jednak, że okres, na jaki orzeka się ten środek karny w oparciu o przepis art. 67 § 3 *in fine* k.k., jest ograniczony do 2 lat, co stanowi wyjątek od zasady wyrażonej w art. 43 § 1 pkt 1 k.k.”⁵⁵. Art. 67 § 3 *in fine* k.p.k. nie określa dolnej granicy zakazu, a wobec tego w grę wchodzi granica określona w art. 43 § 1 pkt 1 k.k., czyli rok.

Na tle tej regulacji rodzi się pytanie o możliwość jego orzeczenia na okres dłuższy niż okres próby, który – zgodnie z art. 67 § 1 k.k. – wynosi 2 lata. Sąd Najwyższy przyjął, że „Maksymalny okres, na jaki zakaz ten może być orzeczony, wynosi 2 lata, lecz oczywiście nie dłużej niż okres próby, gdy próba została orzeczona na czas krótszy niż 2 lata (§ 3 w związku z § 1 art. 67 k.k.)”⁵⁶. Taki też pogląd jest prezentowany także w doktrynie⁵⁷. Wprawdzie nie podaje się argumentów na poparcie tego poglądu, lecz wydaje się, że chodzi o to, iż ustawodawca zsynchronizował górne granice okresu próby i zakazu, ustalając obie na takim samym poziomie, tj. 2 lat. Po

⁵⁴ B. Kunicka-Michalska, (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, Kodeks karny..., s. 1097.

⁵⁵ Wyrok SN z dnia 26 lutego 2007 r., IV KK 22/07, OSNwSK 2007, poz. 512.

⁵⁶ Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2002 r., I KZP 33/2001, OSNKW 2002, nr 3–4, poz. 15.

⁵⁷ M. Kalitowski, (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Kodeks karny..., s. 618; S. Hyś, (w:) A. Grześkowiak, M. Gałązka, R. Hałas, K. Wiak, F. Ciepły, S. Hyś, D. Szeleszczuk, Prawo karne, pod red. A. Grześkowiak, Warszawa 2009, s. 221; P. Hofmański, L. K. Paprzycki, (w:) M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, Kodeks karny..., s. 316; G. Bogdan, Z. Cwiąkański, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Kodeks karny..., s. 844.

upływie okresu próby i dalszych 6 miesięcy postępowanie warunkowo umorzony nie może być podjęte, a umorzenie przekształca się *ex lege* w ostateczne i sprawca nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo (*arg. ex art. 68 § 4 k.k.*). Absurdalne byłoby orzekanie zakazu na okres dłuższy niż okres próby, skoro po upływie tego okresu i dodatkowych 6 miesięcy służących do ewentualnego wydania prawomocnego postanowienia o podjęciu warunkowego umorzenia, umorzenie to przekształca się z mocy prawa w bezwarunkowe.

Zakaz obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia; okres, na który środek orzeczono, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo (art. 43 § 3 k.k.). Orzekając zakaz, sąd nakłada obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; do chwili wykonania obowiązku okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie (art. 43 § 3 k.k.). Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy „Sąd ma obowiązek orzec zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, ponieważ – jak przewiduje § 1 art. 42 k.k. przepisu – prowadzenie pojazdów w przyszłości przez osobę sprawcy nieuchronnie będzie zagrażało bezpieczeństwu w komunikacji. Z kolei, w świetle treści art. 43 § 3 k.k. oczywistym jest, że obowiązek zwrotu przez sprawcę dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu ma urzeczywistnić zakaz prowadzenia pojazdu tego rodzaju, przy pomocy którego sprawca dopuścił się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Temu samemu celowi służą unormowania zawarte w art. 182 k.k.w.”⁵⁸.

Art. 67 § 3 *in fine* k.k., jak i art. 43 § 1 k.k. nie określają wprost w jakich jednostkach czasowych wymierza się ten zakaz. W orzecznictwie co do zakazu orzeganego tytułem środka karnego przyjmuje się, że wymierza się go w latach. Sąd Najwyższy podkreślał, że „Zgodnie z treścią art. 43 § 1 k.k. zakazy wymienione w stosownych przepisach, w tym określony w art. 39 pkt 3 k.k. zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, orzeka się w latach, od roku do 10 lat. Nie jest więc możliwe orzeczenie tego zakazu na okres liczony w miesiącach”⁵⁹. Taki sposób oznaczenia czasowego trzeba też przyjąć dla zakazu prowadzenia pojazdów orzeganego tytułem środka probacyjnego, gdyż art. 67 § 3 *in fine* k.k. nie zawiera w tym zakresie odmiennego postanowienia. Wymiar takiego zakazu musi być określony pełną liczbą lat. Ze względu na małą rozpiętość między granicami tego środka w istocie chodzi o orzeczenie zakazu na okres roku lub 2 lat.

⁵⁸ Wyrok SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 140/06, LEX nr 188397.

⁵⁹ Wyrok SN z dnia 8 grudnia 2003 r., III KK 75/03, Prok. i Pr. 2004, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 1; wyrok SN z dnia 25 czerwca 2002 r., IV KK 199/02, LEX nr 55183; wyrok SN z dnia 25 czerwca 2002 r., IV KK 198/02, LEX nr 55182; wyrok SN z dnia 16 maja 2003 r., II KK 65/03, Prok. i Pr. 2003, dodatek „Orzecznictwo”, nr 10, poz. 1.

VII. Wnioski

Zakaz prowadzenia pojazdów orzekany w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego pod względem charakteru prawnego jest środkiem probacyjnym rozumianym jako środek mający oddziaływać na sprawcę w okresie próby.

Jego orzeczenie jest dopuszczalne wobec sprawcy przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, którego dopuścił się jako osoba uczestnicząca w ruchu. Chociaż art. 67 § 3 *in fine* k.k. nie zawiera takich warunków, ich spełnienie przewiduje jest w art. 42 § 1 k.k., który w tym zakresie ma zastosowanie także do orzekania zakazu tytułem środka probacyjnego, skoro art. 67 § 2 *in fine* k.k., stanowiący *lex specialis* do art. 42 § 1 k.k. nie zawiera w tym względzie odrębnych postanowień.

Orzeczenie tego środka jest zawsze fakultatywne, w tym także w wypadkach, w których jego orzeczenie byłoby obowiązkowe, gdyby był stosowany jako środek karny, czyli w wypadku popełnienia przestępstwa w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego albo gdy sprawca zbiegł z miejsca zdarzenia (art. 42 § 2 k.k.). Art. 67 § 3 *in fine* k.k. wyraźnie stanowi, że sąd może orzec ten środek, a zatem przepis ten w tym zakresie – zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generali* – wyłącza stosowanie art. 42 § 2 k.k.

Zakaz ten jest zakazem terminowym i wymierzany jest od roku do 2 lat. Ze względu na to, że żaden z przepisów nie wskazuje wprost jednostki czasowej, w jakiej orzeka się ten zakaz, jego granice uzasadniają przyjęcie, iż wymierza się go na okres roku lub 2 lat. Nie jest możliwe jego orzeczenie w mniejszych jednostkach czasowych, np. w miesiącach.